

Синергія циркулярної економіки та системи обліку малих і мікропідприємств: стратегічний вимір 2026 року

Кузьома Віталій,

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку і оподаткування
Миколаївський національний аграрний університет

Анотація: У дослідженні обґрунтовано трансформацію облікової парадигми малих та мікропідприємств під впливом глобального переходу до циркулярної економіки та посилення євроінтеграційних вимог. Доведено, що синергія циркулярних практик і модернізованого обліку перетворює екологічну відповідальність на керований фінансовий показник, забезпечуючи інвестиційну привабливість та експортну життєздатність вітчизняних малих та мікропідприємств.

Ключові слова: циркулярна економіка, малі та мікропідприємства, управлінський екологічний облік, діджиталізація обліку, сталий розвиток.

Сучасна економічна архітектура остаточно закріпила глобальний перехід від лінійної моделі економіки до циркулярної (економіки замкненого циклу). Сьогодні для малого та мікробізнесу в контексті євроінтеграції цей перехід перестає бути добровільним еко-трендом і стає вимогою виживання в ланцюгах постачання. Зокрема, в 2026 році ті вітчизняні представники малого та мікробізнесу, які працюють на експорт, вже де-факто зобов'язані надавати дані за механізмом Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) своїм європейським партнерам.

Традиційна система обліку в лінійній моделі економіки розглядає побічні продукти виробництва як витрати на утилізацію. Циркулярний підхід же змушує систему обліку виступати не просто інструментом фіксації операцій, а бути інформаційною базою для управління ресурсоефективністю.

Насамперед, вказане стосується переоцінки запасів. Так, відповідно до МСБО 2 «Запаси» та вітчизняного НП(С)БО 9 «Запаси», відходи, що можуть бути повторно використані, мають визнаватися активами за чистою вартістю реалізації. Це дозволяє малим підприємствам штучно не завищувати собівартість основної продукції [1].

Крім того, замість традиційного методу прямолінійного списання, облік за економіки замкненого циклу, пропонує методи, що стимулюють ремонт та модернізацію. Це корелює з концепцією «продукт як послуга» (PaaS), однією з ключових бізнес-моделей циркулярної економіки, яка кардинально змінює підходи до обліку. Тобто замість того, щоб продавати товар у власність (лінійна модель), виробник або постачальник надає клієнту доступ до функціонала товару, зберігаючи право власності за собою [2].

Згідно з Директивою ЄС щодо звітності підприємств у сфері сталого розвитку (CSRD), великі компанії зобов'язані звітувати не лише про свої прямі відходи (викиди), а й про відходи (викиди) по всьому ланцюгу створення

вартості, а отже, якщо мале чи мікропідприємство постачає деталі, пакування або надає послуги великій компанії (наприклад, агрохолдингу), ця компанія змушена вимагати від контрагента дані про його екологічний слід. Як результат, без надання цих даних таке підприємство просто виключається з реєстру постачальників, оскільки велика компанія не зможе сформувати свій звіт [3].

Таким чином, для малих та мікропідприємств CSRD перетворює бухгалтерський облік на двовимірний за принципом подвійної суттєвості: фінансова суттєвість – як екологічні чинники впливають на грошові потоки підприємства (наприклад, зростання цін на енергію); екологічна суттєвість – як діяльність підприємства впливає на довкілля (наприклад, забруднення ґрунтів через добрива) [3].

Зв'язок між циркулярністю та обліком проявляється і у вартості капіталу. Так, установи банківської системи України сьогодні пропонують своїм клієнтам диференційовані ставки, зокрема для підприємств з підтвердженим низьким рівнем відходів ставка може бути на 2-3% нижчою. Крім того, відсутність обліку циркулярних показників у фінансовій звітності підвищує ризик «знецінення активів» у випадку посилення екологічного законодавства.

Загалом, для малих та мікропідприємств ведення обліку вручну за умов запровадження циркулярної моделі ведення бізнесу є фактично не реальним.

Ключовим технологічним рішенням, яке дозволяє малим та мікропідприємствам поєднати фінансовий облік із вимогами циркулярної економіки без роздуття штату є інтеграція в систему ведення обліку ERP-систем з екологічними модулями. Вказана система дозволяє, наприклад, при введенні прибуткової накладної на дизельне паливо або мінеральні добрива, автоматично розраховувати вуглецевий слід (CO₂-еквівалент), спираючись на вбудовані довідники коефіцієнтів. Тут бухгалтер і менеджер (або сам власник) працюють в одному інтерфейсі, де списання сировини одночасно відображається як зміна в екологічному балансі підприємства. Крім того, вказана система полегшить роботу з цифровими паспортами товарів (DPP), що містять дані про склад матеріалів та можливості їх переробки. Бухгалтерська програма автоматично зчитує ці дані для оцінки майбутньої вартості утилізації [4].

На нашу думку, вітчизняним малим та мікропідприємствам, що орієнтовані на експорт продукції, вже сьогодні варто невідкладно впроваджувати елементи управлінського екологічного обліку, використовуючи спрощені цифрові інструменти, щоб уникнути шокових витрат у майбутньому.

Традиційний облік бачить лише рахунки за електроенергію або вивіз сміття. Управлінський екологічний облік дозволяє поєднати ведення обліку споживання ресурсів та обсягів викидів (відходів) у натуральних одиницях (кг, кВт-год) з одночасною вартісною оцінкою витрат, пов'язаних з екологічними аспектами (штрафи, податки на викиди, вартість втраченої сировини, що пішла у відходи).

Управлінський екологічний облік мінімізує наступні ризики:

- уникнення регуляторного шоку. Впровадження механізму СВМ та підвищення екологічного податку в Україні робить викиди CO₂ дорогими. Без управлінського екологічного обліку підприємство просто не знатиме обсягу своїх «вуглецевих зобов'язань»;
- уникнення фінансового шоку, зокрема, через виключення з ланцюгів постачання. Так, сьогодні великі корпорації, наприклад, ІКЕА, софтверні гіганти чи ритейлери вимагають від малих постачальників дані про їхній екологічний слід. Отже, відсутність вчасної відповідної інформації від управлінського екологічного обліку означає втрату контрактів.
- уникнення енергетичного шоку. Очевидно, що підприємства, які не обліковують енергоефективність, залишаються вразливими до коливань цін на енергоносії.

Впровадження управлінського екологічного обліку для малого та мікропідприємництва сьогодні — це фактично страхування від майбутніх збитків. Це перетворення екологічної відповідальності на керований фінансовий показник, який робить бізнес інвестиційно привабливим та операційно ефективним.

Отже, можна стверджувати, що взаємозв'язок циркулярної економіки та обліку малих та мікропідприємств є цілком синергетичним. Так, облік забезпечує прозорість використання ресурсів, перетворюючи відходи на джерело прибутку. Циркулярні ж практики стимулюють модернізацію облікової політики, роблячи її більш прогностичною, а не лише констатуючою. Фактично адаптація до цих вимог є для малих та мікропідприємств перепусткою до міжнародного ринку капіталу та експортних операцій.

Список використаних джерел

1. МСБО 2 «Запаси» : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msbo-eng> (дата звернення: 14.04.2026).
2. Ellen MacArthur Foundation. Accounting for the Circular Economy: A New Framework for Decision Making. 2024. URL: https://www.ellenmacarthur_foundation.org (дата звернення: 14.04.2026).
3. Директива (ЄС) 2022/2464 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2022 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 537/2014, Директиви 2004/109/ЄС, Директиви 2006/43/ЄС та Директиви 2013/34/ЄС щодо звітності підприємств у сфері сталого розвитку. *Official Journal of the European Union*. L 322. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:32022L2464> (дата звернення: 10.04.2026).
4. Digital Product Passports: Enabling the Circular Economy Transition : Insight Report / World Economic Forum. 2025. 42 p. URL: <https://www.weforum.org/reports/> (дата звернення: 14.04.2026).

Abstract: *The study substantiates the transformation of the accounting paradigm for small and micro-enterprises under the influence of the global transition to a circular economy and the strengthening of European integration requirements. It is proved that the synergy of circular practices and modernized accounting transforms environmental responsibility into a manageable financial indicator, ensuring the investment attractiveness and export viability of domestic small and micro-enterprises.*

Keywords: *circular economy, small and micro-enterprises, environmental management accounting (EMA), digitalization of accounting, sustainable development.*